

Tošenovský, Ludvík

[Mužík, Josef. Subjekt a objekt: k některým problémům dialektiky subjektu a objektu v období socialistické revoluce a rozvoje socialistické společnosti]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1966, vol. 15, iss. G10, pp. 140-142

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111820>

Access Date: 27. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

der verschiedenen gesellschaftsökonomischen Systeme ein, die, wie Ernst Fischer herausstreicht, auch eine wechselseitige Zwiesprache zwischen den verschiedenen weltanschaulichen Konzeptionen voraussetzt. Nur unter den Bedingungen einer friedlichen Koexistenz wird es möglich sein, auch alle übrigen Probleme der gegenwärtigen und künftigen Generationen zu lösen, zu denen insbesondere das potentielle Problem gehört, die entfremdete Arbeit und die gedankliche Skepsis im Namen einer humanistischen Menschheitsperspektive zu überwinden. Fischer stellt sich auch in diesem seinem Essay in eine Reihe mit jenen marxistischen Philosophen, die sich vorwiegend auf dem Gebiet der „philosophischen Anthropologie“ betätigten.

Das Buch „Probleme der jungen Generation“ ist in so mancher Hinsicht auch für den Leser der sozialistischen Länder aufschlussreich. Es zeigt u. a. Probleme auf (zum Beispiel in den Kapiteln Ehe, Liebe), die die heutige Jugend in allen europäischen Ländern, also auch in den Ländern des Sozialismus, betreffen. Davon zeugt die Diskussion in unserer Presse so auch die ersten, bei uns nach dem XX. Parteitag der KPdSU erneuerten soziologischen Forschungen (z. B. die vor kurzem vorgenommene, bisher noch nicht verarbeitete Erforschungen der Gesinnung der Studenten der Universität in Brno). Das vorliegende Buch bringt so manche Anregungen auch für die konkrete Forschungsarbeit der Historiker der Jugendbewegung und für Soziologen, die sich wissenschaftlich mit Jugendproblemen befassen.

Dagmar Cahová
(Übersetzt von Karel Krejčí)

Josef Mužík, Subjekt a objekt (K některým problémům dialektiky subjektu a objektu v období socialistické revoluce a rozvoje socialistické společnosti), NPL, Praha 1964, str. 192

Josef Mužík ve své nepříliš rozsáhlé knížce přesvědčivě dokázal, že se dovede filosoficky zamýšlet také nad tradičně nefilosofickou problematikou, např. nad otázkami řízení společnosti a úkoly strany jako subjektu poznání, rozhodování a praktického řízení.

Velkou pozornost přitom věnuje metodologickým problémům společenských věd. Plodně vychází z toho, že historický materialismus by neměl být encyklopedií společenských věd, ale má se soustředit převážně na úkoly metodologické a světonázorové (str. 11–12). Svou zjednodušující formulaci o specifice filosofie jako vědy o nejobecnějších zákonech vývoje svobody zpřesnil celou svou prací, v níž studuje jen to obecné, které je skutečně podstatné z hlediska současnosti i vývojových perspektiv, a to vždy ve vztahu k jednotlivým, většinou vskutku naléhavým úkolům, které musí socialistická revoluce a rozvíjející se socialistická společnost dříve nebo později splnit.

Analýza dialektiky subjektu a objektu takto pojatá začíná vhodně poukazem na historickou nutnost vědeckého řízení socialistické společnosti (kap. 1), která je zatím spíše jen postulátem než faktem. V té souvislosti narůstá význam společenských věd a v nich zcela svobodné výměny názorů jako nezbytné podmínky plného jejich rozvoje. Autor právem brojí proti jednostrannému jak propagandistickému, tak únikovému charakteru činnosti v těchto oborech.

Rozbor kategorií živelnosti a uvědomělosti (kap. 2) ústí jednak ve zjištění nedostatečnosti pouze kauzální explikace společenských jevů a v požadavek přihlížet k významu finálních — materialisticky pojímaných — aspektů společenského dění, jednak v konstatování, že za socialismu při veškeré praktické společenské činnosti hraje uvědomělost, determinovaná mírou pravdivého poznání, stále významnější úlohu. Autor přitom využívá vhodně výsledků zkoumání z oblasti marxistické teorie pravdy; problematičtější je pouze tvrzení, že „uvědomělost činnosti je vždy jen (proložil L. T.) relativní“ (ruské shrnutí, str. 183).

Ve vlastním rozboru kategorií subjektu a objektu (kap. 3) této svérázné dvojice dialekticky souvztažných pojmů upoutá zvláště autorův důraz na nutnost pojmát subjekt také jako konkrétního vykonavatele činnosti, ať již praktické nebo poznávací. Vzhledem k objektivnímu procesu růstu významu subjektivního faktoru v lidských dějích je to požadavek zcela oprávněný.

Takto pojímaný společenský subjekt (národ, třída, strana, skupina lidí) a jeho činnost je možno úspěšně zkoumat pomocí kategorie „společenský zájem“ (kap. 4), kterou autor nechápe jednostranně psychologicky. Definuje ji jako společenskou potřebu žádoucích společenských vztahů a jejich prostřednictvím také ostatních užitečných vztahů a věcí. Jeho pojetí „potřeby“ jako nedostatku podmínek prospěšných, nezbytných k zachování a vývoji

daného systému možno považovat za zdařilý pokus využít některých myšlenek I. P. Pavlova (str. 125—126).

V závěrečných úvahách o otázce kritéria podstatnosti při zkoumání společenského vývoje (kap. 5) autor dokazuje, že politice patří zpočátku v socialistické revoluci primát před ekonomikou; to není v rozporu s tím, že v celkovém procesu společenského vývoje jsou ekonomické faktory konec konců určující a v tomto smyslu prvotní. Vzhledem k procesu přeměny politiky, která za komunismu přestane existovat, nabývá však stále většího významu vědecké řízení společnosti (včetně řízení ekonomiky); to jednou v budoucnu vůbec přestane být řízením politickým.

* *

Za nejcennější přínos recenzované knihy je možno považovat to, že autorovi se vecku podařilo běžnými marxisticko-teoretickými prostředky vyjádřit myšlenky, které u stoupenců humanizujícího proudu naší filosofie nabývají někdy charakter tendencí ontologizovat krátkou cestou individuálně psychické zážitky a stavy. Člověk jako příslušník národa, třídy, strany atd. — nejen se svým materiálním substrátem, ale také se svým vědomím, se svým myšlením a vědeckými poznatky — se dnes stává stále výrazněji aktivním uvědomělým subjektem společenského dění. Nejnovější dějiny a současné problémy naší společnosti je proto potřeba zkoumat nejen v rovině „objektové“, ale také stále víc a více i v rovině „subjekt-objektové“. (Oba uvedené autorovy výrazy považuji za velmi vhodné.) Znamená to, že je třeba stále ve větší míře přihlížet k účelné a plánovité lidské činnosti. Z hlediska společenskovědní analýzy je ovšem i tento subjekt objektem (objektem zkoumání), není to však už objekt pojímaný jen jako jakýsi přírodní proces, ale je to proces, v němž veškerá lidská aktivita představuje důležitou formu lidského bytí.

V knize je velmi mnoho dalších cenných myšlenek. Patří k nim např. připomínka pojímat „jednotu“ jako vnitřně rozpornou organickou syntézu (kolik z ní vyplývá podnětů k zamýšlení nad naší „jednotnou školou“, „jednotou mládeže“, „jednotou mezinárodního dělnického hnutí“ atd.!) a dále také kritika tzv. zákona výstavby socialismu u nás, tj. přiblížování k sovětskému vzoru (4. pozn. na str. 78), kterou by bylo možno rozšířit o kritiku jednostranného dedukcionismu ze schématických a neživotných teorií a zásad — místo toho, aby se teorie neustále přetvářely a korigovaly praxí, a teprve takto korigované teorie sloužily jako návod k jednání. Za cennou považuji také autorovu připomínku toho, že strana jako kterýkoliv jiný subjekt praktické a poznávací činnosti se může i mýlit, že její usnesení mohou být také někdy nesprávná, i když jde o pravdu, kterou dobře znal a o níž psával už Lenin.

Za diskusní považuji otázku, zda lze v souvislosti s problematikou zavádění vědeckých metod řízení brát v úvahu otázky kadrové v míře tak nepatrné, jak to učinil autor, aniž přitom dojde k jejímu jednostrannému zkeslení. Nejsem si také jist, zda byly nutné při různých příležitostech tak dlouhé exkursy do dějin KSSS. Analýzu metody hlavního článku (str. 159—161) by bylo vhodné doplnit dialektologickým principem subordinace. Takto nedoplněné pojetí metody hlavního článku, vede-li k úplnému přehlížení toho, co hlavním článkem není, nám totiž v minulosti způsobilo nemálo škod.

V eventuálním novém vydání místo o střetnutí „dvou vzájemně nezávislých vývojových proudů“ (kauzálního a finalního), k němuž dochází při vytyčování cílů (str. 52), doporučuji psát o střetnutí „dvou vzájemně relativně nezávislých proudů“. Jde totiž o to, že právě v naší filosofii (zčásti dokonce už u klasiků) bylo přesvědčivě dokázáno, že o naprosto nezávislé proudy nejde a jít nemůže. Vždyť žádná naše účelná činnost nemůže být úspěšná, nerespektujeme-li objektivní zákonitost (včetně příčinnosti), a všude tam, kde se zdá, že existuje jen nahodilost (v důsledku vzájemně se křížící aktivity jednotlivců zaměřené ke zcela rozdílným cílům), prosazuje se přece jen zákonitost. O jistou, ovšem jen zcela relativní nezávislost těchto dvou proudů však nesporně jde.

Za tvrzení, že účinek, jakmile tu už jednou je, mohl mít jen jednu jedinou příčinu (str. 54), doporučuji vložit slova: „nebo jen jeden jediný soubor příčin“. Takový doplněk je nutný, stojíme-li na stanovisku důsledně dialektického pojetí příčinnosti. Autor chtěl zjevně zdůraznit, že od příčiny k následku existuje často nejen jedna, ale i více možných cest, že však u každého už realizovaného následku můžeme zjistit jen jednu jedinou takovou cestu, jež k tomuto výsledku vedla. To však někdy může být opravdu jen jediná příčina, častěji to však bývá spíše velmi složitý soubor příčin. Dialektické pojetí příčinnosti nemůže nepřihlížet k tomu, že pluralita příčin se objektivně vyskytuje snad ještě častěji než jediná příčina (zvláště pak ve společenských procesech).

V knize nejsou téměř žádné tiskové chyby. Pouze na str. 156 místo „uvědomělá činnost

světa“ má být asi „uvědomělá činnost vedoucí k přeměně světa“ (nebo něco podobného). V ruském resumé, které je v obsahu omylem označeno jako 6. kapitola a v textu zařazeno mezi přílohy, je na str. 185 místo „nepodvižným“ vytištěno (nejspíše omylem) „podvižným“.

* *

Recenzovanou knihu jako celek je možno přivítat, a to hlavně pro její podnětnost a pro její filosofické zaměření na tradičně nefilosofické problémy (ústřední problém vztahu subjektu a objektu patří ovšem nesporně k tradiční filosofické problematice). Je to kniha vskutku hodna pozornosti všech pracovníků ve společenských vědách, všech, kdo se chtějí hlouběji zamýšlet nad společenskou skutečností kolem nás.

Ludvík Tošenovský